



İbnü's-Süveydî'nin *el-Bâhir fî (ma'rifeti) l-cevâhir* adlı eserinin ilk iki sayfası (Süleymaniye Ktp., Ayasofya, nr. 3697/2)

rîfî'nin *el-Makâmât*'ını okudu. Çağının en büyük botanikçisi kabul edilen Endülüslü İbnü'l-Baytâr'dan Dimaşk'ta ikametı sırasında eczacılık dersleri aldı. Birzâfî, İbnü'l-Habbâz ve daha başkaları kendisinden rivayette bulundular; oğlu Bedreddin Muhammed ile Ebü'l-Fazl İsmâil b. Ahmed er-Reşîd el-İrâkî önde gelen öğrencilerindendir. Tıp alanında eser yazacak kadar ilerledikten sonra Dimaşk'ta Nûreddin Zengî'nin yaptırdığı Bîmâristân-ı Nûrî ile Bâbü'lberîd'de ve kale içindeki hastahanelerde hekimlik yaptı, hocası Dahvâr'ın kurduğu Dahvâriyye Medresesi'nde tıp dersleri verdi; hayatının sonlarında tıpta otorite kabul ediliyordu. Arap dili, edebiyatı ve tarihini iyi bilen, özellikle cinas ve tıbâk sanatlarında başarılı bir şair olan İbnü's-Süveydî, kaynaklarda belirtildiğine göre genellikle tıp sahasında olmak üzere yeni küfî tarzı ve İbnü'l-Bevvâb üslûbunda pek çok da kitap istinsah etmiştir. 690 yılı Şâban ayında (Ağustos 1291) Dimaşk'ta vefat etti.

Eserleri. 1. *et-Tezkiretül-hâdiye ve'z-zahîretül-kâfiye (et-Tezkire, Tezkiretül-s-Süveydî, et-Tezkiretül-müfide ve'z-zahîretül-hamîde)*. Üç büyük cilt hacmindeki eser Mısır'da neşredilmiştir (Bulak 1275, 1298, 1301; Kahire 1302). Câfînûs ve Ebû Bekir er-Râzî başta olmak üzere 400 kadar Doğulu ve Batılı ilim adamından alın-

tılar yapan İbnü's-Süveydî kendi gözlemlerinden çok az bahsetmiştir. İlmî seviyesi düşük olan kitaptaki reçetelerin çoğu az bilinen basit ilaçlardan oluşur; eserde ayrıca simyacılık (hermetik) metotlarıyla maddeleri birbirine dönüştürerek ilaç yapma ve hastaları büyüyle tedavi etme yollarına da yer verildiği görülür. Kitabın bilinen muhtasarlarının en meşhuru, Abdülvehhâb eş-Şa'rânî'nin (ö. 973/1565) İstanbul kütüphanelerinde ve Gotha'daki Herzoglichen Bibliothek'te çeşitli yazma nüshaları bulunan ve birçok defa basılan *Kalâ'idü'l-mercân fî tıbbi'l-ebdân* adındaki eseridir (Bulak 1275; Kahire 1271, 1294 [Ali b. Abbas el-Mecûsî'nin *Kâmilü's-sınâ'ati't-tıbbiyye* siyle birlikte], 1298, 1301, 1302, 1304, 1305, 1311, 1314 [son iki baskı Ahmed el-Kalyûbî'nin *Tezkire* siyle birlikte]). Kanûnî devri Türk hekimlerinden Kaysûnîzâde Bedreddin tarafından özel isimler çıkarılarak ve takdim tehir gibi bazı değişikliklerle meydana getirilen ikinci bir muhtasarının tek nüshası da Gotha'dadır (nr. 2026). Kimin tarafından yapıldığı bilinmeyen 953 (1546) tarihli bir muhtasardan başka (Brockelmann, *GAL*, I, 650) Muhammed b. Yûsuf el-Lebib el-Herevî ve Muhammed b. İshak el-Eberkühî imzalarını taşıyan iki muhtasarı daha vardır (yazma nüshaları için bk. Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 900). 2. *el-*

Bâhir fî (ma'rifeti) l-cevâhir (Süleymaniye Ktp., Ayasofya, nr. 3697/2; diğer nüshaları için bk. Brockelmann, *GAL*, I, 650). 3. *es-Simât fî esmâ'i'n-nebât*. Bilinen tek nüshası Paris Bibliothèque Nationale'de bulunmaktadır (nr. 3004). 4. *Şerhu'l-Esbâb ve'l-'alâmât*. Necîbüddin es-Semerkindî'nin *el-Esbâb ve'l-'alâmât* adlı eserinin şerhidir (Manisa İl Halk Ktp., nr. 1831). 5. *Şerhu Mûcezi'l-Kânûn*. İbn Sînâ'nın *el-Kânûn*'u üzerine İbnü'n-Nefis'in yaptığı çalışmanın şerhidir (Dârü'l-kütübî'z-Zâhiriyye, nr. 334). 6. *Havâşşü'l-ahcâr mine'l-yevâkîr ve'l-cevâhir*. Muhtemelen *el-Bâhir fî l-cevâhir* ile aynı kitaptır. 7. *Tuhfetü'l-hakîm fî t-tıb*.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Ebû Usaybia, *Uyûnü'l-enbâ*, s. 759-761; Zehebî, *el-İber*, III, 381-382; Kütübî, *Fevâtü'l-Vefeyât*, I, 48-49; Safedî, *el-Vâfi*, VI, 123-125; Yâfîî, *Mir'âtü'l-cenân*, IV, 216; İbn Kesîr, *el-Bîdâye*, XIII, 325; İbn Tağrıberdî, *en-Nücümü'z-zâhire*, VIII, 28; a.mlf., *el-Menhelü's-şâfi*, I, 142-145; Nuaymî, *ed-Dâris fî târîhi'l-medâris* (nşr. Ca'fer el-Hasenî), Kahire 1988, II, 130; *Keşfü'z-zunûn*, I, 219, 386, 824; II, 1900; *Hedîyyetü'l-'ârifîn*, I, 12; Serkis, *Mu'cem*, I, 1064-1065, 1132-1133; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifîn*, I, 97-98; Ziriklî, *el-'Alâm* (Fethullah), I, 63; Pertsch, *Gotha*, I, 90; III, 483; IV, 6-8, 59; Sartori, *Introduction*, II/2, s. 661-662; Brockelmann, *GAL*, I, 650; *Suppl.*, I, 900; M. Ullmann, *Die Medizin im Islam*, Leiden 1970, s. 284-285; a.mlf., "Die Tadrîk des İbn as-Suwaîdî", *Isl.*, sy. 54 (1977), s. 33-65; Şegen, *Fihristü mahtûâtü't-tıbbi'l-İslâmî*, s. 53, 370; a.mlf., *Nevâdirü'l-mahtûât fî mektebâti'l-Türkiyya*, Beyrut 1975, II, 216; *el-Kâmûsü'l-İslâmî*, III, 578; A. Dietrich, "al-Suwaydî", *E²* (Ing.), IX, 909-910; Kahhâr Mukîmî, "İbn Süveydî", *DMBİ*, III, 723-724.



ALİ HAYDAR BAYAT

İBNÜ'Ş-ŞA'ÂR (ابن الشَّار)

Ebü'l-Berekât Kemâlüddîn el-Mübârek b. Ebî Bekr Ahmed b. Hamdân el-Mevsîlî (ö. 654/1256)

Eđip ve tarihçi.

595 (1199) yılında Musul'da doğdu. Deve vb. hayvanlar için kıldan (şa'r) palan, semer gibi gereçlerin yapımı işiyle uğraştığı için İbnü'ş-Şa'âr lakabıyla tanındı. Daha sonra İbnü'd-Dübeysî, Ebû Muhammed İbnü'l-Cevzî ve İbnü'n-Neccâr el-Bağdâdî'den ders alarak kendini yetiştirdi. Ebü'r-Rebî Süleyman b. Muzaffer el-Erbilî'den hat öğrendi ve kitap istinsah ederek geçimini sağlamaya çalıştı. Ebû İshak İbrâhim b. Muzaffer'in vaazlarına devam ettiği 620 (1223) yılı dolaylarında

kardeşi onu yakın dostu olan Yâkût el-Hamevî ile tanıştırdı. Ziyâeddin İbnü'l-Esir ile de bu yıllarda görüştü. İbnü'ş-Şa'âr, Musul'da ortaya çıkan kıtlık sebebiyle 622 (1225) yılında Tikrit'e gitti, oradan Bağdat'a geçti. Bir yıl sonra Musul'a döndüyse de şehirde fazla kalmayıp tekrar Bağdat'a gitti. 628'de (1231) Erbil'de İbnü'l-Müstevfî ile tanıştı; Erbil'de kaldığı altı yıl boyunca onun edebî sohbetlerine devam etti. 634'te (1236) gittiği Halep'te İbnü'l-Adîm, el-Melikü'l-Fâiz, el-Melikü'n-Nâsir, Vezir Ali b. Yûsuf el-Kıftî ve İbrâhim b. Yûsuf el-Kıftî gibi devlet ve ilim adamlarıyla görüşme imkânı buldu. İbn Hallikân ile de burada tanıştı. 639 (1241) yılında Musul, Bağdat ve Dimaşk'ta bulunduktan sonra Halep'e yerleşti. 7 Cemâziyelâhir 654 (2 Temmuz 1256) tarihinde Halep'te vefat etti. Şiir toplamaya meraklı olan ve küçük yaştan itibaren seyahatlerinde dahi şiir toplayan İbnü'ş-Şa'âr'ın kendisi de şairdi; ancak çok az sayıda şiiri günümüze ulaşmıştır.

Eserleri. 1. *'Ukûdû'l-cümân fi şu'arâ'i hâze'z-zamân*. Müellifin *Qalâ'idü'l-cümân fi ferâ'idü şu'arâ'i hâze'z-zamân* adını verdiği eser *'Ukûdû'l-cümân*, *Mu'cemü İbni's-Şa'âr ve Şu'arâ'ü'z-zamân* adlarıyla da anılmaktadır. *'Ukûdû'l-cümân*, 600 (1203) yılından müellifin dönemine kadar 1000'den fazla şairin, şiir söyleyen birçok devlet adamı ile âlimin biyografileriyle şiir ve nesirlerinden örnekler ihtiva etmektedir. İslâm dünyasının Endülüs gibi uzak bölgelerinde yaşayan şairlere, bu arada yahudi ve hristiyan şairlerine de eseride yer verilmiştir. Kitabın daha çok müellifin müşahedelerine ve görüştüğü kimselerden duyduklarına dayanması onun değerini arttırmaktadır. *'Ukûdû'l-cümân* İbn Hallikân, İbn Saîd el-Mağribî, Zehebî, İbnü'l-Fuvâtî ve İbnü's-Sâbûnî gibi âlimlerin temel kaynakları arasındadır. Aslı on cilt olan eserin II ve VIII. ciltleri dışındakilerin tek nüshası Süleymaniye Kütüphanesi'nde bulunmaktadır (Esad Efendi, nr. 2323-2330). Bu sekiz cildin tıpkıbasımı Fuat Sezgin tarafından yayımlanmıştır (Frankfurt 1410/1990). Kaynaklarda adı geçen *Tezkiretü İbni's-Şa'âr ve Târîhu İbni's-Şa'âr* da büyük ihtimalle *'Ukûdû'l-cümân* ile aynı eserdir. 2. *Tuhfetü'l-vüzerâ' (Tuhfetü'l-küberâ')*. Merzûbânî'nin *Mu'cemü's-su'arâ'i* na zeyil olup Merzûbânî'nin vefatından (384/994) itibaren 600 (1203) yılına kadar gelen şairleri ihtiva eder. *'Ukûdû'l-cümân* bu eserin bir zeyli gibidir. Müellif *'Ukûdû'l-cümân*'da bu kitabına sık sık atıflarda bulunmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'l-Müstevfî, *Târîhu Erbil* (nşr. Sâmî es-Sakkâr), Bağdad 1980, I, 384-386; İbnü's-Sâbûnî, *Tekmiletü İkmâli'l-İkmâl* (nşr. Mustafa Cevâd), Bağdad 1958, s. 253-254; İbn Hallikân, *Vefeyât*, III, 296-297; V, 115, 188; VI, 37, 90, 234; İbn Saîd el-Mağribî, *el-Guşûnû'l-yânî'a* (nşr. İbrâhim el-Ebyârî), Kahire 1945, s. 51, 55; a.mlf., *el-Muğrib*, Kahire 1953, I, 136; İbnü'l-Fuvâtî, *Telhîşu Mecma'i'l-âdâb* (nşr. Abdülkuddûs el-Kâsımî), Lahor 1939-47, s. 241-242; Yûnîni, *Zeylû Mir'âtü'z-zamân*, Haydarâbâd 1374/1954, I, 33; Zehebî, *el-İber* (nşr. Selâhaddin el-Müneccid), Küveyt 1966, V, 219; Yâfiî, *Mir'âtü'l-cenân*, IV, 136; *Keşfü'z-zunûn*, I, 383; II, 1154, 1734; İbnü'l-İmâd, *Şezerât*, V, 266; Lutfî Abdülbedit, *Fihrisü'l-mahtûâtü'l-muşavvere*, Kahire 1956, II, 186-187; Sâmî es-Sakkâr, "İbnü'ş-Şa'âr el-Mevşîli mü'errihu's-su'arâ' ve kitâbü'hu 'Ukûdû'l-cümân fi şu'arâ'i hâze'z-zamân", *Mecelletü Külliyyeti'l-âdâb*, VI, Riyad 1979, s. 217-312; Hursîd Rizvî, "İbnü'ş-Şa'âr ve âşârüh", *ed-Dîrâsâtü'l-İslâmiyye*, XXII/2, İslâmâbâd 1987, s. 55-98; a.mlf., "'Ukûdû'l-cümân fi şu'arâ'i hâze'z-zamân li'bni's-Şa'âr", a.e., XXII/3, s. 5-24; Bustânî, *Dâ'iretü'l-ma'ârif*, Beyrut 1960, III, 262.



KHURSHID RIZVI

İBNÜ'Ş-ŞARKÎ

(ابن الشرقى)

Ebû Hâmid Ahmed b. Muhammed
b. el-Hasen en-Nisâbü'rî
(ö. 325/937)

Hadis âlimi, Şâfiî fakihi.

Receb 240'ta (Aralık 854) Nîşâbur'da doğdu. Nîşâbur'un doğusunda ikamet ettiği için İbnü'ş-Şarkî lakabıyla anıldı (Sem'ânî, VII, 317). Müslim b. Haccâc, Zühî, Abdurrahman b. Bişr b. Hakem ve Hamdân es-Sülemî önde gelen hocalarıdır. Ayrıca Rey'de Ebû Hâtim er-Râzî, birçok defa hac için gittiği Mekke'de Ebû Yahyâ Abdullah b. Ebû Meserre, Bağdat'ta Abdüssamed b. Ali et-Tastî, Kûfe'de Ebû Hâzim Ahmed b. Ebû Garze gibi muhad-dislerden hadis öğrendi. Kendisinden İbn Ukde, Assâl, İbn Adî, Cevzakî, Ebû Ali en-Nisâbü'rî ve İbnü'l-Bâgandî gibi muhad-disler rivayette bulundu. Dindarlığı ile bilinen ve Horasan hâfızı diye anılan İbnü'ş-Şarkî Ramazan 325'te (Temmuz 937) vefat etti; Ebû Ya'lâ el-Halîlî onun 318'de (930) öldüğünü ileri sürmüştür.

İbnü'ş-Şarkî'yi büyük bir hadis münek-kidi kabul eden İbn Huzeyme onun sahih ve mevzû rivayetleri iyi tanıdığını ve Resûlullah'a isnad edilen yalanlardan insan-ları korumada önemli bir görev ifa ettiğini söylemiş; İbn Adî de hadisleri ezberleme ve okuma konusunda benzersiz olduğunu belirtmiştir (Ebû Ya'lâ el-Halîlî, III,

837). Hatîb el-Bağdâdî, İbnü'ş-Şarkî hakkında "sika, sebt, mütkin, hâfız", Zehebî, "sika, hâfız, hüccet" terimlerini kullanırken Dârekutnî de "sika, me'mûn" diye takdir ettiği İbnü'ş-Şarkî'yi eleştiren ve onun râviler hakkındaki cerh ve ta'dilîne itibar edilemeyeceğini ileri süren talebesi İbn Ukde'nin görüşlerine katılmadığını ifade etmiştir (Ebû Abdurrahman es-Sülemî, s. 53; Sübkî, III, 42).

İbnü'ş-Şarkî'nin *eş-Şahîh ve Hadîşü'l-mukşirîn ve'l-mukallîn mine's-şüyûh* (Sem'ânî, VII, 320) adlı eserlerinin günümüze ulaşmış olmadığı bilinmemektedir. *eş-Şahîh*'in *Ehâdis* adı altında kayıtlı bazı kısımlarının Dârü'l-kütübü'z-Zâhiriyye'de bulunduğu belirtilmişse de (Sezgin, I, 174; DMBİ, IV, 84) adı geçen nüshanın Ebû Hâmid Ahmed b. Muhammed b. Yahyâ en-Nisâbü'rî'ye (ö. 330/941-42) ait olduğu kaydedilmektedir (Elbânî, s. 148). İbn Adî, İbnü'ş-Şarkî'nin *Hadîşü Eyyûb es-Sah-tiyânî* adıyla bir eser daha kaleme aldığını söylemektedir. *el-Bidâye*'de (XI, 188), İbnü'ş-Şarkî'den sonra yer verilen Ebû'l-Hasan Abdullah b. Muhammed en-Nahvî ile İbnü'ş-Şarkî'nin biyografilerini birbirine karıştıran Kays Âl-i Kays'ın onun ulûmü'l-Kur'ân'a ve tarihe dair eserleri bulunduğunu söylemesi (*el-İrâniyyûn*, II/2, s. 382) doğru değildir.

BİBLİYOGRAFYA :

Ebû Abdurrahman es-Sülemî, *Su'âlâtü Ebî 'Abdîrrahmân es-Sülemî li'd-Dârekutnî* (nşr. Mecdî Fethî es-Seyyid), Tanta 1413/1992, s. 53; Ebû Ya'lâ el-Halîlî, *el-İrşâd fî ma'rifeti 'ulemâ'i'l-hadîs* (nşr. M. Saîd b. Ömer İdrîs), Riyad 1409/1989, III, 837-838; Hatîb, *Târîhu Bağdâd*, IV, 426-427; Sem'ânî, *el-Ensâb*, VII, 317-320; İbn Abdülhâdî, *'Ulemâ'ü'l-hadîs*, III, 8-9; Zehebî, *A'lâmü'n-nübela'*, XV, 37-39; a.mlf., *Tezkiretü'l-huffâz*, III, 821-823; a.mlf., *Mizânü'l-i'tidâl*, I, 156; a.mlf., *el-İber*, II, 24; Safedî, *el-Vâfi*, VIII, 379; Sübkî, *Tabakât*, III, 41-42; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, XI, 188; İbn Hacer, *Lisânü'l-Mizân*, I, 306; Kays Âl-i Kays, *el-İrâniyyûn*, II/2, s. 381-383; Sezgin, *GAS*, I, 174; Elbânî, *Mahtûât*, s. 148; Hasan Saferî Nâdirî, "İbn Şarkî", *DMBİ*, IV, 84.



ALİ TOKSARI

İBNÜ'Ş-ŞÂT

(ابن الشَّاطِ)

Ebû'l-Kâsım Sirâcuddîn Kâsım b. Abdillâh
b. Muhammed el-Ensârî el-İşbîlî
(ö. 723/1323)

Mâlikî fakihi.

11 Zilkade 643 (30 Mart 1246) tarihinde Sebte'de (Ceuta) doğdu. Aslen ensardan olup Endülüs'te Belensiye'ye (Valencia) yerleşen ataları daha sonra Fas'ın Sebte